

BOLU-MENGEN İLÇESİ KIYASLAR KÖYÜ GELENEKSEL KADIN KIYAFETLERİ

TRADITIONAL WOMAN CLOTHINGS IN KIYASLAR VILLAGE OF BOLU-MENGEN DISTRICT

Zeynep TEZEL¹ , Gamze BİLGİN²

ÖZET

Giyim-kuşam gelenekleri, her toplumda kültürün önemli unsurlarından biridir. Değişen ve gelişen dünyada yaşanan şartlar, moda, teknolojik gelişmeler gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak giyim kültürüne ait unsurlarda değişiklikler olmaktadır. Anadolu'da bazı yörelerde geleneksel kıyafetler güncelliğini korumaktadır ancak bazı yörelerde günlük yaşamın bir parçası olmaktan çıkmıştır ve gelecek kuşaklara devredilmek üzere sandıklarda muhafaza edilmektedir.

Bu çalışmada Bolu ili, Mengen ilçesi-Kıyaslar Köyü'nde kaynak kişilerle yapılan karşılıklı görüşmeler sonucu tespit edilen geleneksel kadın kıyafetleri; renk, desen, biçim ve kullanım özellikleri bakımından incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Geleneksel kıyafet, giyim kültürü, kadın kıyafetleri.

ABSTRACT

Clothing and dress traditions, is one of the important elements of culture in every society. And changing conditions in the developing world, fashion, clothing, depending on various factors such as technological developments are changes in the culture of the elements fall. Anatolia is again live traditional clothing in some areas, but has ceased to be a part of daily life in some areas and is kept in crates to be transferred to future generations.

In this study, the province of Bolu, Mengen township-village resource persons compares the detected result of the negotiations of traditional women's clothes, color, pattern, form and terms of use features were investigated.

Key words: Traditional clothing, clothing culture, women's clothing.

¹ Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi, Aile ve Tüketici Bilimleri Eğitimi Bölümü, Tekstil-Moda ve Dekorasyon Anabilim Dalı, zeyneparsiv@gmail.com

² Serbest araştırmacı.

1.GİRİŞ

Günümüzde geleneksel kadın kıyafetleri, eski giyim geleneğinin bugünkü yaşam biçimine uygun olarak değişime uğramış en son uzantılarıdır. Doğal olarak aile, eğitim, ekonomi ve adetler, töreler, gelenekler denilen davranış kalıpları, hukuk düzeni, sanat anlayışı, din ve inançlar çeşitli etkileşimler sonucunda değişimlere uğradığından, geleneksel kültürümüzde giyim de sürekli değişim içindedir. Bu nedenle ülkemizin kültür ve uygarlık tarihinin önemli bir parçası olacağı göz önünde tutulursa, eldeki eski örneklerin değerlendirilerek, bugünkü kullanım biçimleri üzerinde durulması, etnografik değerler ile bilimsel bir açıklık getirerek, Türk kültür ve uygarlık tarihi içinde yerini alması, öz değerlerimiz konusunda bilinçlenmemize yardımcı olacaktır (Sürür, 1983:11).

Anadolu'da giyimin tarihi M.Ö. 7000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Anadolu'daki kadın erkek kıyafetleri pek çok kavmin etkisiyle günümüze kadar belli bir senteze ulaşarak gelmiştir (Arıç, 2006:14). İklim, coğrafya ve tabiat şartları kadar dinî inanışlar ile kültürel değerler de kıyafeti belirlemiştir. Kıyafet bir yönüyle bireyin yaptığı işi (asker, sivil, polis, din adamı, hemşire vs.) dolayısıyla statüsünü, diğer yanıyla da ekonomik durumunu ve cinsiyetini ortaya koymaktadır. Kıyafetteki gelişmeler zamanla estetik ve moda denilen tarzın doğmasına yol açmış, çeşitli milletlerin ve insan topluluklarının dini inançlarına, medeni durumları ile örf ve adetlerine göre farklılıklar göstermiştir (Arıç, 2006:4).

Giyim, maddi kültür ögesi olarak geleneksel yaşam biçimleri arasında "topluluğa ait olmayı" simgeleyen bir manevi değerler ögesi olarak, topluluğa ait olma duygusunu da güçlendirmekte, sosyal güvenlik ve dayanışmayı da pekiştirmektedir (Sürür, 1983:45).

Anadolu halkının giysilerinde bazı ortak özellikler olsa da giyim biçimleri bölgelere göre değişmektedir. Bu farklılıklar kadın giyiminde daha belirgindir. Bu farklılıkların başlıca nedenleri; yöresel gelenekler, kişisel beğeniler, bölgenin çevre ile komşuluk durumları, iklim özellikleri, tarihsel nedenlere dayalı kültür birikimi, etnik grupların varlığı ve sosyo-ekonomik yapıdır (Tezcan, 1983:264). Yaşayış tarzı ile giyim arasındaki ilişkiyi Ögel (1991:1) "*Bugün olduğu gibi dün de, pamuk veya pirinç tarlasında çalışanlarla at üzerinde hayvan güden kişi veya kavimlerin elbiseleri aynı olamazdı, evde veya dükkânda oturanların ise daha değişik giyinmeleri yine tabîi görülmeliydi*" şeklinde ifade etmektedir.

Anadolu’da bazı kentli kadınların modern şehir kıyafetlerine adapte olmuş olmalarına rağmen anne ve nine hatırası olarak eski kıyafetlerini ve değerli eşyalarını sandıklar içinde saklamaktadır. Kırsal kesimde ise bu geleneklere bağlılığın sürdürüldüğü görülmektedir. Alan araştırmalarında rastlanan elbiselerin ne zaman, nerede ve ne şekilde giyildiğini saptamak gereklidir. Bir “başlık”, “peşli bir entari” tek başına bir anlam ifade etmez. Bunlar ancak kılık içinde değer kazanır. Kılık ise baştan ayağa kadar bütün öğelerin, usullerine göre giyilmesiyle oluşur (Oğuz, 2004:493).

Giysi kültürümüzün fabrikasyon üretimli batı giysi kültürüyle özdeşleşmesi yanında küçük grupların lokal bölgelerde giysilerinin geleneksel özgün üretim ve bazı ilginç niteliklerini günümüze kadar taşıyabildikleri sıkça görülebilmektedir. Bu taşımayı yapanlar kapalı, lokal, küçük gruplar içinde kalan kadınlardır (Erden,1998:362).

Bugün moda dediğimiz şey nasıl elbiselerimiz üzerinde şekil, renk ve diğer hususlarıyla değişikliklere sebep oluyorsa, geçmişte de insanlar da aynı şekilde bu sihirli kuvvetin etkisi altında kaldığından millî kıyafetlerimiz zaman içinde oldukça değişikliklere uğramıştır.. Eskiden modanın bu kadar çabuk değişmemesine başlıca sebep olarak, kıyafet giderlerinin günümüze nazaran çok daha fazla bir yekûn oluşturması ve diğer bölgelerle bireyler arası ilişkilerin azlığı gösterilebilir. Bir kadının gündelik, misafirlik ve nihayet düğün ve düğünle ilgili önemli, merasimlere özgü elbiseleriyle, süs ve ziynetlerinin olması bir görgü ve geleneğin gereği sayıldığından orta halli bir kadının kıyafeti bu günkü para ile oldukça önemli bir masraf oluştururdu. Yalnız bu günkü gibi modanın çabuk değişmemesi yüzünden çok kere kıymetli bir kürk, elbise veya mücevherat ömür boyu taşındıktan sonra evlâtlara intikal ettirilirdi (Yener:1955:26).

Günümüzün Türk kadının giydiği modern kıyafetler Avrupa'daki kıyafetlerle aynıdır ve bütün dünya modasına bağlı olarak şekil değiştirmektedir. Ancak kırsal kesimde ve taşrada yaşamakta olan kadınlarımızdan bazıları dünyanın her yerinde olduğu gibi millî kıyafetlerini muhafaza etmektedirler. (Yener, 1955:24). Bu yörelerimizden biri de Karadeniz bölgesinde yer alan Bolu ili Mengen ilçesi, Kıyaslar Köyü’dür.

2. MATERYAL ve METOD

Bu çalışma 2011 yılında Nisan-Mayıs ayları içinde, Bolu ili, Mengen ilçesi, Kıyaslar Köyü'nde yaşamakta olan ev hanımları ile yapılan karşılıklı görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular ile gerçekleştirilmiştir. Kıyaslar Köyü'nün araştırmaya konu edilmesinde; araştırmaya kaynak oluşturan yöre kadınının bir asırdan fazla geçmişi olan geleneksel kadın kıyafetlere sahip olması ve araştırma konusuna göstermiş olduğu ilgi etkili olmuştur.

Çalışmada, araştırma kapsamına alınan yöreye ait geleneksel kadın kıyafetleri; günlük kadın kıyafeti ve gelin kıyafeti olmak üzere, giysi parçalarının kullanım özellikleri, model özellikleri, kullanılan kumaşlar, renk ve desen ve özellikleri ele alınarak iki bölüm halinde incelenmiştir.

3. BULGULAR

Yörede kullanılmış olan ve halen kullanılmakta olan kadın kıyafetleri; "günlük kadın kıyafeti" ve "gelin kıyafeti" olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir.

3.1. Günlük Kadın Kıyafeti

Yörede kullanılan günlük kadın kıyafeti; baş giyimi, iç giyim, dış giyim olmak üzere sınıflandırılarak incelenmiştir:

Şekil 1. Bolu İli Mengen İlçesi Kıyaslar Köyü
Günlük Kadın Kıyafeti ve Gelin Kıyafeti

3.1.1. Baş Giyimi

3.1.1.1. Nakışlı poğ

Şile bezinden iki parça olarak dokunur ve birleştirilir. Üzerine değişik renklerde nakış iplikleriyle desen işlenir ve uçları püskül şeklinde bırakılır.

Yörede kullanılan poğ nakışları; “zengin nakışı”, “kartopu”, “eşek nalı”, “diken gülü” olarak adlandırılır. Nakışlı poğ 110x110 cm ebadında hazırlanır ve kare şeklinde kullanılmaktadır.

Şekil 2. Nakışlı Poğ- Zengin Nakışı deseni (soldaki resim) ve Kartopu deseni (sağdaki resim)

Şekil 3. Nakışlı Poğ- Eşek Nalı deseni (soldaki resim) ve Diken Gülü deseni (sağdaki resim)

3.1.1.2. Tülbent

Günlük giyimde yaşlıların tercih ettiği bir başörtüsüdür. Bürümcük kumaştan 110x110 cm. ebadında hazırlanır. Kendinden desenli hazır tülbentler de kullanılmaktadır.

3.1.2. İç Giyim

3.1.2.1. Tikolta/Göynek

Pamuklu kumaşlardan evde kadınlar tarafından dikilir. Biçim olarak yuvarlak yakalı, kısa kollu, önü ve arkası kapalı olup kol altları (hareket serbestliği sağlaması amacıyla) kuşludur. Bel hattına kadar düz, etek ucuna doğru verev olarak genişler. Sanayi ürünlerinin piyasada olmadığı ve henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde fanila- atlet yerine kullanılmıştır. Tikolta denildiği gibi “göynek” de denilmektedir.

Şekil 4. Pamuklu kumaştan hazırlanmış tikolta/göynek

3.1.2.2. İç Çamaşır

Piyasada hazır satılan iç çamaşır (külot) kullanılmaktadır.

3.1.3. Dış Giyim

3.1.3.1. Fistan

Pazen, poplin gibi pamuklu ya da sentetik kumaşlardan hazırlanmaktadır. Fistan için desenli kumaşlar tercih edilir ve bir fistan 5 metre kumaş kullanılarak dikilmektedir. Fistan, yuvarlak yakalı ve robalı olup ayak bileğine kadar uzundur. Yakaya biye geçirilir, roba nervürler ile süslenir ve göğüs altına kadar patlı olup çit çit ile kapanır. Kollar, dirsekten bileğe kadar yırtmaçlı, bilek çevresi büzgülüdür ve çit çit ile kapatılır. Fistanın kol altları kuşludur, ön ve arka robada yer alan plilerle bedene bolluk kazandırılır.

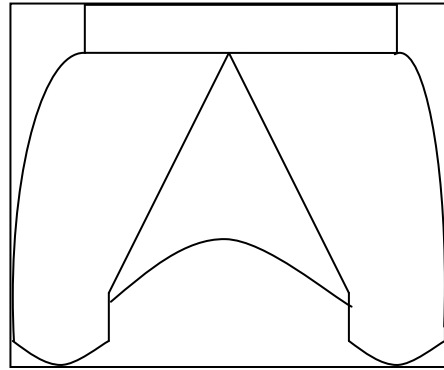
Şekil 5. Pamuklu kumaştan hazırlanmış fistanın ön ve arka robası

Şekil 6. Fistan- yaka ve kol ağzı detayı

3.1.3.2. Don

İç çamaşırın üzerine giyilir. Pamuklu ve desenli kumaşlardan hazırlanır. Boyu diz kapağına kadar uzundur ve paçaları lastiklidir. Bel hattından 10 cm aşağıya doğru başka bir kumaşla bel kemeri oluşturularak içinden lastik geçirip bel büzdürülür.

Şekil 7. Don

3.1.3.3. Kuşak

Beli sıkı tutması için kullanılan kuşak, günlük kadın kıyafetinde fistanın, gelin kıyafetinde ise üç eteğin üzerinden bel kısmına dolanır. Kuşak, dikdörtgen olarak dokunan 2 parçanın ortadan dikilerek birleştirilmesiyle 100X100 cm ebadında kare olarak hazırlanır. Üçgen katlanır, sivri ucu ön ortasına gelecek şekilde tekrar katlanarak kalın şerit haline getirilir, bel çevresine dolandıktan sonra, arkada uçlarına dikilen bağcıklarla bele tutturulmaktadır. Kuşakta kullanılan renkler; kırmızı, bordo, turuncu, yeşil, sarı, siyahtır, desenler ise kişinin kendi zevk ve becerisine dayalı olarak değişmektedir. Yöre halkı bundan 20-30 yıl öncesinde evlerinde eğirdikleri ve doğal boya ile boyadıkları yün ipliklerle kendi dokuma tezgahlarında kuşaklarını dokumaktayken zaman içinde yün iplikler yerini orlon ipliklere bırakmış, sonrasında da yörede el dokumacılığı sona erince günümüzde günlük kadın kıyafetinde kuşak artık kullanılmaz olmuştur.

Şekil 8. Kuşağın ön ve arka yüzünden görünüşü

Şekil 9. Kuşağın Katlanarak Bel Çevresinde Kullanılışı

3.1.3.4. Burunlu Çorap

Günümüzde özellikle yaşlılar tarafından halen örülmekte ve kullanılmaktadır. Önceden çorap örgüsünde sadece kuzu yününden eğrilen iplikler kullanılırken günümüzde

kuzu yününün yerini sentetik iplikler almıştır. Çorap örgüsünde kullanılan desenler, yörede “güllü burun”, “kaz ayağı”, “kuş ayağı”, “tarak” olarak adlandırılmaktadır.

Şekil 10.Burunlu Çorap- Tarak motifi (soldaki resim) ve Güllü Burun motifi (sağdaki resim)

3.1.3.5. Kara Lastik

Yörede kadınlar ayakkabı olarak kara lastik kullanmaktadır.

3.2. GELİN KIYAFETİ

Geçmişte yörenin genç kızları evlenirken yöreye özgü bu gelin kıyafetini giymişlerdir. Zaman içinde modern beyaz gelinlik tercih edilir olmuştur. Ancak günümüzde, geleneksel gelin kıyafeti genç kızlar tarafından kına gecesi kıyafeti olarak hala kullanılmaktadır.

Ayrıca gelin kıyafetinin başa giyilen parçası “nakışlı poğ” ve “telli poğ” ev tekstili olarak günlük yaşamda ev içi dekorasyonda yer kullanılmaktadır.

Gelin kıyafeti; baş giyimi, iç giyim, dış giyim olmak üzere sınıflandırılarak incelenmiştir:

3.2.1. Baş Giyimi

3.2.1.1. Fes

Bordo kadife kumaşından yapılır. Fesin dik durması için içine karton ve üst kısmına tahtadan kask koyulur ve çuhadan bir çembere geçirilir. Fesin üzerine yazma bağlanır. Yazmanın üzeri zincire dizilmiş birlik ve beşlik denilen altınlarla süslenir ve kenarına çeşitli süs takıları takılır.

Fes, gelinin yanı sıra kadınlar tarafından da özel günlerde kullanılır.

Şekil 11. Fesin iç yüzüne karton ve kasnak geçirilmesi ve üzerine takılan süsler

3.2.1.2. Nakışlı Poğ

Günlük Kadın Kıyafeti başlığı altında ayrıntılı olarak sunulmuştur.

3.2.1.3. Telli Poğ

Büyük kasnak üzerine gerilen Şile bezi üzerine özel tel ile ve orijinal iğnesiyle işlenerek hazırlanır. İşlemeye yörede "Bartın işi" denir. Telli poğ 2 parça halinde işlenir ve parçalar ortadan birleştirilerek kare haline getirilir, kenarlarına pul veya boncuk oyası yapılır. Poğ üzerine işlenen motifler, yörede "Pul Oyası", "Eğri Büğrü", "Tek Geçim" ve "Kaz Ayağı" olarak adlandırılır.

Şekil 12. Telli Pogun ortadan birleştirilmesi ve kenar uçlarının Pul Oyası ile oyalanması

Şekil 13. Telli Poğ- Pul Oyası Motifi (soldaki) ve Eğri Büğrü Motifi (sağdaki)

Şekil 14. Telli Poğ- Tek Geçim motifi (soldaki) ve Kaz Ayağı motifi (sağdaki)

3.2.1.4. Pullu Al

Pullu al, nakışlı poğun ya da telli poğun üzerine atılarak kullanılır. Kırmızı renkte ipek ya da şifon kumaştan yapılır. Üzeri pullarla işlenir. Kenarlarına beyaz renkli ince şerit tül dikilir.

Şekil 15. Pullu Al (soldaki resim) altında Telli Poğ (ortadaki resim) ve Pullu Al altında Nakışlı Poğ (sağdaki resim) kullanılan gelin başları

3.2.2. İç Giyim

3.2.2.1. Tikolta/Göynek

Gelin kıyafetinde fistanın içine giyilmektedir. Günlük Kadın Kıyafeti başlığı altında sunulmuştur.

3.2.2.2. İç Çamaşır

Günlük Kadın Kıyafeti başlığı altında sunulmuştur.

3.2.3. Dış Giyim

3.2.3.1. Fistan

Gelin kıyafetinde üç eteğin içine giyilmektedir. Günlük Kadın Kıyafeti başlığı altında ayrıntılı olarak sunulmuştur.

3.2.3.2. Üç Etek

Diba, canfes, kutnu türü kumaşlardan yapılır. Yuvarlak yakalı olup göğüs hattından bel hizasına kadar önden düğmelidir. Bel hattından itibaren etek ucuna kadar yanlardan ve ortadan yırtmaçlarla 3 parçaya ayrılmıştır. Kıyafetin kollarında bilekten dirseğe doğru yaklaşık 10 cm yırtmacı vardır. Üç eteğin iç kısmı düz renkli patiska kumaşla astarlanır.

Şekil 16.Üç Etek (100 yıllık) yaka ve astar detayı

Şekil 17. Kol yırtmacı ve kuşlu kol detayı

3.2.3.3. Kuşak

Günlük Kadın Kıyafeti başlığı altında sunulmuştur.

3.2.3.4. Peşkir

Yörede gelinlerin kuşağının ön kısmına, kuşak üzerinden peşkir takılır. Peşkir, 90x47 cm. ebadında olup pamuklu beyaz kumaştan hazırlanır ve iki ucuna kanaviçe işlenir. Peşkirin kenarlarına iplerden hazırlanmış küçük püsküller dikilerek süslenir.

Şekil 18. Peşkir

3.2.3.5. Don

Gelin kıyafetinde fistanın altına giyilmektedir. Günlük Kadın Kıyafeti başlığı altında sunulmuştur.

3.2.3.6. Burunlu Çorap

Günlük Kadın Kıyafeti başlığı altında sunulmuştur.

3.2.3.7. Kara Lastik

Günlük Kadın Kıyafeti başlığı altında sunulmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma yapılan yörede günlük kadın kıyafeti ve gelin kıyafeti hala kullanılmakta, yöresel giyim kültürü devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu giysi parçaları kullanılmadığı zamanlarda evlerde sandıklarda ata yadigari olarak saklanmaktadır. Bu araştırmada incelenen ata yadigari en eski parçalar; 100 yıllık bir üçetek ve 120 yıllık peşkirdir.

Bunun yanı sıra bazı giysi parçaları(poğ, kuşak, peşkir gibi) sahipleri tarafından kullanım amacının dışında ev tekstili olarak değerlendirilmekte, artık kullanım dışı kalan kuşaklar kimi zaman sedir üstü bir yastığa kimi zaman da koltuk üstü bir şala, bazen de dekoratif bir örtüye dönüşebilmektedir Bunun yanı sıra, yörenin girişimci kadınları gelir elde

etmek, aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla telli ve nakışlı poğ üretmekte ve üretilen bu parçalar kimi zaman oda takımı, sehpa örtüsü, kimi zaman da fular ya da şal olarak alıcı bulmaktadır.

Bu durum gençlere nazaran geleneklere daha bağlı olan yaşlıların tepkisine yol açmakta, geleneklere saygısızlık olarak nitelendirilmektedir.

Maddi kültür varlıklarımızdan biri olan geleneksel kıyafetler; moda olgusu, değişiklik arama isteği, teknolojik gelişmeler, yaşam koşulları vb. nedenlerle genç kuşak için geçerliliğini ve güncelliğini yitirmektedir. Toplumsal kültürü, gelenek ve görenekleri, yaşam biçimini simgeleyen, tanıtan bu kıyafetlerin, yok olma tehlikesine karşı günümüze ulaşılabilen örneklerinin tespit ve muhafaza edilmesinin önemi kabul edilen bir gerçektir.

Yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda planlanan bu çalışmanın konuyla ilgilenen kişilere katkı sağlaması umut edilmektedir.

KAYNAKLAR

Arıç, A. S., (2006). "Türklerdeki Kıyafetin Kısa Tarihi". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 64-65-66, Cilt: XXII, Mart-Temmuz-Kasım.

Erden, A., (1998). *Anatolian Garment Culture*, Duman Ofset, Ankara.

Oğuz, B., (2004). *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 4 (Dokuma ve Giyim Teknikleri)*, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları:17, Kültür Dizisi: 10, İstanbul.

Ögel, B., (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş 5*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Sürür, A., (1983). *Ege Bölgesi Kadın Kıyafetleri*, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi:7, Apa Ofset Basımevi, İstanbul.

Tezcan, M., (1983). "Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16 Sayı: 1

Yener, E., (1955). "Eski Ankara Kadın Kıyafetleri ve Giyiniş Tarzları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13 Sayı: 3